

It is noted that if professional training to work in the extreme condition applies to all stages (from the motivation to self-control and self-esteem), the professional reliability is formed at each stage to strengthen multiple repetition in various forms, since the emphasis therein is made on faultlessness of actions.

The review of educational research on this problem has shown the presence of ways of forming the Internal Affairs Agencies officers' reliability to work in the extreme conditions taking into account the specifics of law enforcement activities in the process of professional training.

It is stressed that orientation of training on the reliability envisages the involvement of police officers training of professional skills, qualities, personality traits via the execution of varied exercises that imitate the extreme conditions in different forms.

It is revealed that the problem of forming the Internal Affairs Agencies officers' reliability to work in extreme conditions in the scientific and pedagogical research is relevant in view of the practical needs, modern demands to police work, particularly in the aspect of the value of human life and health.

The prospects for further research of the ways of forming reliability of police officers to work in extreme conditions can be: new program training; training that is a component of reliability; performance criteria of reliability; factors that affect the mental state and psychological factors of reliability of police officers to work in extreme conditions.

Key words: *professional reliability, extreme conditions, psychological readiness, functional and psychological health.*

УДК 378.147:811

Л. В. Бондар, Т. І. Шумченко

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

ОВОЛОДІННЯ РИТОРИЧНИМИ ЗАСОБАМИ ВИРАЗНОСТІ СТУДЕНТАМИ ФІЗИКО-ТЕХНІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФРАНКОМОВНОЇ ДИСКУСІЇ

Метою статті є обґрунтування значущості оволодіння риторичними прийомами та засобами виразності студентами фізико-технічних спеціальностей для ефективного навчання професійно спрямованої франкомовної дискусії. Було застосовано такі методи дослідження, як критичний аналіз наукової літератури та лінгво-методичний аналіз франкомовних зразків текстів дискусійного характеру. З'ясовано, що у представників технічної галузі спостерігається домінування лівопівкульових стратегій, тому розвиток метафоричного, асоціативного мислення шляхом оволодіння риторичними прийомами й фігурами є необхідною передумовою ефективності відповідного навчання, що може бути досягнуто за допомогою виконання розроблених завдань. Перспективою подальших наукових розвідок є дослідження невербальних засобів комунікації у процесі навчання студентів франкомовного говоріння.

Ключові слова: *риторичні засоби, дискусія, метафора, асоціативне мислення, комунікативна мета, студенти фізико-технічних факультетів, міжкультурна комунікація, стратегія.*

Постановка проблеми. Унаслідок поглиблення франко-української співпраці, спільної діяльності наукових лабораторій, спеціалізацією яких є дослідження в галузі хімії, фізико-технічних наук, молекулярної біології, та збільшення кількості науково-дослідних проектів, зокрема в аерокосмічній

сфері, підготовка до міжкультурної комунікації фахівців у галузі технічних, точних, природничих наук є одним із найголовніших завдань системи вищої освіти та засобом формування творчої особистості студента [1]. Співпраця України з франкомовними державами сприяє залученню молодих науковців до глобальних проектів міжнародної спільноти та ставить питання підвищення ефективності оволодіння ними французькою мовою професійного спрямування, яка є сукупністю мовних засобів, що використовуються в конкретній професійній сфері з метою комунікації між фахівцями певної професії, субмовою, у якій лінгвістичні явища створюють функціональну єдність, забезпечуючи реалізацію комунікативно-прагматичної мети спілкування спеціалістів однієї галузі.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема оволодіння професійно орієнтованою іноземною мовою майбутніми фахівцями технічного, економічного профілів вивчалася низкою науковців, зокрема Ю. Є. Давиденко, Є. Л. Єлісеєвою, С. О. Меліковою, дослідження процесу підвищення ефективності формування компетентності в говорінні у студентів немовних спеціальностей проводилися такими вченими, як Ю. С. Авсюкевич, Н. І. Алмазова, О. П. Биконя, Д. В. Бубнова, З. М. Кім, Н. Р. Петранговська, Т. О. Петрова, проте питання навчання студентів фізико-технічних факультетів ведення франкомовної дискусії, що передбачає оволодіння ними риторичними прийомами, засобами виразності та стратегіями, залишається актуальним.

У своїй повсякденній діяльності фахівці повинні швидко й компетентно вирішувати професійні питання в межах міжкультурної комунікації, тому вміння вести дискусію, переконувати свого співбесідника, наводити аргументи, ілюструючи їх прикладами, доводити свою думку, спростовувати певні твердження, мають важливе значення в контексті іншомовної підготовки суб'єкта навчання для вирішення його потенційних комунікативних завдань. Зважаючи на метафоричність французької мови, важливою передумовою успішного ведення дискусій, дебатів як однієї з її форм, є застосування риторичних засобів та фігур.

Метою статті є обґрунтування значущості оволодіння студентами фізико-технічних факультетів риторичними прийомами та засобами виразності як передумовою розвитку їх асоціативного, метафоричного мислення для ефективного навчання ведення професійно спрямованої франкомовної дискусії.

Методи дослідження визначалися поставленими завданнями, зокрема було застосовано методи науково-теоретичного рівня, що передбачали критичний аналіз наукової літератури з педагогіки, психолінгвістики, методики, стилістики та лінгво-методичний аналіз франкомовних зразків текстів дискусійного характеру, який здійснено з метою відбору і класифікації риторичних прийомів і засобів виразності.

Виклад основного матеріалу. Успішне ведення дискусії, дебатів як її різновиду, залежить від чисельних факторів, з огляду на те, що обговорюючи спірне питання, кожна сторона, опонуючи думку співрозмовника, аргументує свою позицію, а, отже, володіння риторичними прийомами й засобами виразності є передумовою досягнення комунікативної мети мовця. Риторика як наука про способи переконання реципієнта, впливу на аудиторію вивчає закономірності текстотворення, його структурування, особливості застосування стратегій та технік, спрямованих на доведення істинності тези чи її спростування як доказу хибності певної точки зору. У риторичній традиції виділяють такі категорії: етос – позначає позицію мовця, його наміри переконати слухачів, умови часу, місця, які впливають на зміст повідомлення; пафос – форма виразу, яка відповідає ситуації та меті висловлювання, найбільшою мірою сприяє розумінню сенсу мовленнєвого акту; логос – вербальне вираження змісту, яке повинно бути доступним реципієнту [4]. З метою оволодіння риторичними засобами виразності, перш за все, слід проаналізувати основні підходи, які мають бути враховані у процесі навчання студентів фізико-технічних спеціальностей ведення франкомовної дискусії. Для успішної реалізації комунікативно-прагматичної мети висловлювання мовець повинен дотримуватися певного алгоритму дій та враховувати такі його етапи, як: побудова плану виступу, встановлення ієрархізації ідей, визначення тактик, необхідних у певній комунікативній ситуації, відбір стилістичних фігур, пошук прийомів для подолання психологічних бар'єрів у процесі міжкультурної комунікації та адаптації до потенційних партнерів, встановлення контакту, аналіз стратегій учасників.

Оскільки процес формування компетентності в міжкультурному спілкуванні у студентів фізико-технічних спеціальностей має свої особливості, що пояснюється домінуванням у них аналітичних навчальних стилів, які характеризуються застосуванням лівопівкульових стратегій, цей фактор має бути врахованим і у процесі навчання ведення дискусії. Теорія дуальної організації головного мозку постулює ідею щодо функціональної асиметрії півкуль при їх взаємодії та компліментарності, що визначає домінування в певного індивіда лівопівкульових чи правопівкульових стратегій у процесі діяльності. Спосіб дії лівої півкулі – аналітичний, класифікаційний, абстрактний, алгоритмічний, послідовний; під час обробки інформації типовими є аналіз деталей, побудова схем, визначення причинно-наслідкових зв'язків; йому підвладний абстрактний рівень мовних категорій та всі лексичні одиниці з абстрактним значенням. Ліва півкуля відповідальна за рефлексію та когнітивне навчання, а права – керує підсвідомими процесами, корелює не з центром уваги, а з фоном, забезпечуючи не концентрацію, а розподіл уваги; її специфікою є готовність до цілого та одномоментного сприйняття інформації. Ліва

півкуля знаходить схожість предметів, явищ на основі логічних зв'язків, а права – на основі зовнішніх ознак, тому що обробка інформації лівою півкулею здійснюється за допомогою аналізу, а правою – холістично, недискретно [3, 83].

Компліментарність функціонування обох півкуль у мовленнєво-розумовій діяльності проявляється в наявності своїх принципів організації мовлення: права півкуля формує цілісність смислового змісту, створює асоціації на основі наочно-чуттєвих уявлень про властивості предмета, у ній зберігаються образи, закріплені словами в їх асоціаціях з іншими (зоровими або просторовими), тобто спостерігається домінування предметної, конкретної лексики (іменників та прикметників), а ліва – забезпечує теоретичне мислення, граматичне оформлення висловлювань та характеристику властивостей предметів, відповідає за слова-концепти (концептуальна, абстрактна лексика), вживання дієслів та займенників. За допомогою лівопівкульової стратегії будь-який матеріал (вербальний чи невербальний) організується у вигляді однозначного контексту, необхідного для успішного спілкування, а правопівкульової – формується багатозначний контекст [4, 125–129].

Оскільки асоціативне, метафоричне мислення пов'язане з домінантним функціонуванням правопівкульових стратегій, застосування яких викликає певні труднощі у студентів фізико-технічних спеціальностей [2, 61], введення вправ на його розвиток шляхом оволодіння риторичними прийомами та засобами виразності є беззаперечною умовою підвищення ефективності відповідного навчання.

Порівняння є найголовнішим прийомом ораторського мистецтва. Відповідно до основного правила риторики, усі абстрактні поняття, про які йдеться в повідомленні, слід представити наочно за допомогою порівнянь, образів, ілюструючи їх конкретними прикладами: *Le disque dur c'est comme le cerveau de l'ordinateur*, і особливого значення цей прийом набуває у процесі повідомлення цифрової інформації. Однією з важливих риторичних фігур для реалізації комунікативно-прагматичної мети висловлювання є метафора як різновид порівняння [5; 6]. Активізація метафоричного та асоціативного мислення майбутніх фахівців фізико-технічної галузі зумовлює застосування ними правопівкульових стратегій та сприяє розвитку їх ресурсних можливостей. Виділяють асоціації фактичні, які мають логічний зв'язок, віддзеркалюючи певну кореляцію між предметами, об'єктами дійсності, та індивідуальні, які, відповідно до власного досвіду, з'являються в кожного суб'єкта, вони можуть бути класифіковані за такими ознаками:

- зовнішня подібність: *un atome et une roue*;
- узагальнення, генералізація значення, заміна видових понять родовими: *une imprimante et le périphérique; le radiateur et le chauffage*;

- кореляція понять, предметів у часі й просторі: *l'électrolyse et la galvanisation*;

- контрастивні характеристики предметів, понять: *une charge électrique positive et une charge électrique négative*;

- причинно-наслідкові зв'язки: *la supraconductivité et l'économie d'énergie électrique*;

- метонімічні перенесення: *les équipements électriques et les prises de courants*.

Отже, з метою ефективного навчання студентів ведення франкомовної професійно спрямованої дискусії пропонуються вправи підготовчого етапу, які передбачають завдання на створення асоціативного ряду, заповнення лакун, наприклад: *Consigne: Trouvez pour chaque combinaison de mots leurs analogues dans la langue ukrainienne, puis associez ces combinaisons à d'autres mots qu'elles vous évoquent, exemple: renseigner-raconter – надавати інформацію-розповідати.*

Consigne: écrivez tous les mots qui vous viennent à l'esprit à la lecture des mots suivants. Ensuite associez chaque mot ci-dessous avec un autre qui puisse l'accompagner ou le remplacer; puis finissez la phrase à partir de deux mots: l'un donné et l'autre que vous avez trouvé à la suite de votre association.

Consigne: établissez les liens de causes à effets entre les mots ci-dessous: une goutte, des alliages, un aimant, la solution, l'état neutre, l'oxyde ferrique, dioxygène.

Для успішного навчання ведення франкомовної професійно спрямованої дискусії необхідно сформувати у студентів уміння використання таких риторичних фігур, як антитеза та хіазм. Явище антитези полягає в різкому протиставленні понять, положень, образів, станів, пов'язаних між собою за формою, функцією чи змістом: *minimiser les conséquences et exagérer l'importance*. Ефект мовленнєвого впливу риторичної фігури «хіазм» досягається завдяки перехрещенню елементів виразу у двох паралельних рядах слів на синтаксичному та семантичному рівнях: *travailler pour vivre ou vivre pour travailler*. З метою формування вмінь акцентувати важливі моменти дискусії, привернути увагу потенційного слухача, студенти повинні оволодіти також такою риторичною фігурою, як анафора, тобто прийомом лексичного повтору на початку абзаців, речень або повтору інших структур: *Aujourd'hui nous ne parlerons pas des faits qui nous ont permis d'arriver à ces conclusions, nous ne parlerons pas du phénomène de la conductibilité électrique des solutions.*

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Викладене вище дозволяє дійти висновку щодо необхідності оволодіння студентами фізико-технічних факультетів риторичними прийомами та засобами виразності з метою ефективного навчання ведення франкомовної професійно спрямованої дискусії. Оскільки в майбутніх фахівців технічної галузі спостерігається домінування лівопівкульвових

стратегій, спрямованих на дискретну, алгоритмічну обробку інформації, її сприйняття та відтворення, розвиток метафоричного, асоціативного мислення сприятиме активізації їх ресурсних можливостей. Таким чином, уведення вправ на формування вмінь знаходити різні типи асоціацій, застосування таких риторичних прийомів та фігур, як анафора, порівняння, метафора, антитеза, хіазм є передумовою успішного оволодіння студентами компетентністю в монологічному й діалогічному мовленні та розвитку творчої особистості майбутнього спеціаліста технічної галузі засобами іноземної мови.

Перспективою подальших наукових розвідок є дослідження невербальних засобів як системи альтернативної комунікації у процесі навчання майбутніх фахівців фізико-технічної сфери професійно спрямованого франкомовного говоріння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-технічне співробітництво між Україною та Францією [Електронний ресурс]. – / Посольство України у Французькій республіці. – Париж, 2016. – Режим доступу :

<http://france.mfa.gov.ua/ua/ukraine-france/science>

2. Теорія і практика формування професійно орієнтованої іншомовної компетентності в говорінні у студентів нелінгвістичних спеціальностей : колективна монографія / О. Б. Бігич, Л. В. Бондар, М. М. Волошинова та ін. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – 383 с.

3. Седов К. Ф. Нейропсихолінгвістика / К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2007. – 224 с.

4. Уланович О. И. Психолінгвістика / О. И. Уланович. – Минск : Изд-во Гревцова, 2010. – 240 с.

5. Peyrouet C. Style et rhétorique / C. Peyrouet. – Paris : Nathan. – 1994. – 160 p.

6. Plaquette A. L'expression orale / A. Plaquette. – Paris : Ellipses, 2007. – 154 p.

РЕЗЮМЕ

Бондарь Л. В., Шумченко Т. И. Овладение риторическими средствами выразительности студентами физико-технических факультетов в процессе их обучения ведению франкоязычной дискуссии.

Целью статьи является обоснование значимости овладения риторическими приемами и средствами выразительности студентами физико-технических специальностей для эффективного обучения профессионально направленной франкоязычной дискуссии. Были применены такие методы исследования, как критический анализ научной литературы и лингво-методический анализ франкоязычных образцов текстов дискуссионного характера. Установлено, что у представителей технической отрасли наблюдается доминирование левополушарных стратегий, поэтому развитие метафорического, ассоциативного мышления путем овладения риторическими приемами и фигурами является необходимым условием эффективности соответствующего обучения, что может быть достигнуто посредством выполнения разработанных заданий. Перспективой дальнейших научных исследований является изучение невербальных средств коммуникации в процессе обучения студентов франкоязычному говорению.

Ключевые слова: риторические средства, дискуссия, метафора, ассоциативное мышление, коммуникативная цель, студенты физико-технических факультетов, межкультурная коммуникация, стратегия.

SUMMARY

Bondar L., Shumchenko T. Mastering of rhetorical devices by the students of physical and technical faculties while learning to debate in French.

The article deals with the question of teaching French professionally oriented discussion to physical and technical specialties students. The purpose of the article is to analyze and justify the importance of rhetorical figures speech mastering by technical specialties students when they learn how lead and hold a discussion.

The theoretical research methods such as critical analysis of research literature and linguistic-methodological analysis of French texts have been applied.

The research has shown that the process of professionally oriented language learning is associated with cognitive peculiarities specific for students of technical and physical faculties. These peculiarities can be explained by the dominant functions of right or left-hemisphere strategies of the individual which have the influence on mastering French professionally oriented discussion effectiveness. It was determined that the most part of future specialists of technical sphere have an analytical style and they use left hemisphere strategies during the process of learning which are reflected in their dominant ways of the information perception, treatment and reproduction.

So, mastering of rhetorical devices and techniques by future specialists of technical sphere will contribute to the development of their metaphorical and associative thinking and will activate the application of right hemisphere strategies responsible for the creative learning aspects. The main types of associations based on different relationships between two subjects, notions or phenomena have been examined. Three traditional rhetoric categories – logos, pathos and ethos have been described.

The most important rhetorical devices and figures speech which can be employed by the students and can express different ways to persuade or inform their potential listeners have been analyzed: metaphor as an implicit comparison, simile, anaphora, antithesis, and chiasmus. The authors also propose some examples of exercises for development of the associative thinking and mastering of rhetorical devices and techniques by future specialists of technical sphere.

Taking into consideration all the mentioned above the conclusion can be drawn that the acquisition of the rhetorical skills during the learning process will stimulate the development of the creative potentialities of the students of technical universities. The questions of the influence of nonverbal communication on mastering French professionally oriented discussion effectiveness require further development.

Key words: rhetorical devices, discussion, metaphor, associative thinking, communicative purpose, students of physical and technical faculties, intercultural communication, strategy.